SUMMATIVE ASSIGNMENT -2 (2021-22

GRADE – 6	SUBJECT- SANSKRIT
SYLLABUS – CH-9 to 15 FROM TEXTBOOK	

अपठित-गदयांश

प्र-1 अधोलिखतम अनुच्छेदान पठित्वा प्रदत-प्रश्नानाम उतराणि लिखत

पितामही शयन-कक्षे गच्छति। सा ईश्वरं स्मरति। तत्पश्चात सा शयनं करोति। प्रातः सा पञ्चवादने उतिष्ठति। सा स्नानं करोति। स्नानस्य पश्चात सा देवस्यपूजनं करोति। सा भक्ति-गानं गायति। सा सूर्यम नमति। सा वदति-'सूर्याय नमः।'सूर्यः संसाराय जीवनं ददाति, अतः सः पूज्यः अस्ति।

क- एकपदेन उतरत

1-पितामही कुत्र गच्छति?

2- सा कदा उतिष्ठति?

3- सा कम नमति?

4- कः संसारायजीवनं ददाति?

ख-समानार्थकपदानि लिखत-

पितामही

सूर्य

प्रातः

ईश्वर

2- राहुलः जंतुशालाम गच्छति। सः जनकेनसह गच्छति। सः सिंहम पश्यति। सिंहःउच्चैः गर्जति। ततः सः मयूरं पश्यति। मयूरः उपवनेशोभनं नृत्यति। सः वृक्षे वानरं दृष्टवा भयभीतः अस्ति। वानरं कदलीफलम खादति। एकः अन्यः वानरः अपि

तत्र कूर्दति। जंतुशालायाम अनेके मृगाः सन्ति। राहुलः सर्वान मृगान पश्यति प्रसन्नः च भवति। ततः सः गृहम आगच्छति।

क- एकपदेन उतरत-

1- राहुलः कुत्र गच्छति?

2- सः केन सह गच्छति?

3- कः उच्चैः गर्जति?

4- वानरः किम खादति?

ख- संस्कृत शब्द लिखत-

बंदर

मोर

पिता

केला

3- ऋषिः वाल्मीकिः महाकविः आसीत। सः रामायणम अरचयत। वाल्मीकिः आदिकविः मन्यते। रामायणम आदिकाव्यम अस्ति। रामायणे श्रीरामस्य कथा अस्ति। श्रीरामः स्वजनकस्य दशरथस्य आज्ञाम अपालयत । सः सीतालक्ष्मणभ्यां सहवनेअवसत। सः रावणम अमारयत। रामराज्येसर्वे धर्मस्य मार्गेण चलन्तिस्म।श्रीरामः आदर्शः पुत्रः आदर्शः राजाः च आसीत। तस्यराज्येजनाः सुखिनः आसीत।

क- एकपदेन उतरत-

1- कः ऋषि महाकविः आसीत?

2- किम आदिकाव्यम अस्ति?

3- रामायणे कस्य कथा अस्ति?

4- रामः सीता लक्ष्मणभ्याम सह कुत्र अवसत?

ख- पूर्णवाक्येन उतरत-

1- राम राज्ये सर्वे कथं चलन्ति स्म?

2- श्रीरामः काम अपालयत?

4- अद्य विदयाल अवकाशः अस्ति। राघवः पाठं न पठति। सः दूरदर्शनेन क्रिकेट प्रतियोगितां पश्यति। राघवस्य मित्रंरोहणः अपिविदयालय - कार्यम न करोति। रोहणः पुतलिकाखेलं दृष्टम गच्छति। सः मित्रैः सहखेलम पश्यति। पुतलिकाखेलः अतीव रोचकः अस्ति। पुतलिकाः नृत्यन्ति। सूत्रधारः खेंलकरोति। खेलं दृष्टवासर्वे प्रमुदिताः सन्ति।

क- एकपदेन उतरत-

1- अवकाशं कुत्रअस्ति?

2- कः पाठं न पठसि?

3- रोहणंः कस्य मित्रम?

4- रोहणंः किम न करोति?

ख- पूर्णवाक्येन उतरत-

1- रोहणः किमर्थ गच्छति?

2- सूत्रधार किम करोति?

प्र-2 मञ्जूषायाः सहायतया अधोदतं प्रत्येकम संवादं पूरयत-

क- मञ्जूषायाः (मधुरम, नीडे, खगः कूजामि)

प्रथमः - त्वम कः असि?

द्वितीयः - अहम खगः असि।

प्रथमः - त्वम किम करोषि?

द्वितीयः - अहम कूजामि ।

प्रथमः - त्वम कथम कूजसि?

द्वितीयः - अहम **मधुरम** कूजामि।

प्रथमः - त्वम कुत्र वससि?

द्वितीयः - अहम **नीडे** वसामि।

ख- मञ्जूषायाः (सेवम, मित्रैःसह, फलरसम, क्रीडाक्षेत्रम, ध्यान)

प्रथमः - त्वम नाम किं?

द्वितीयः - अहम **ध्यान** खादामि। त्वम किं करोषि?

प्रथमः - त्वम किं करोषि?

द्वितीयः - अहम **सेवम** खादामि। त्वम किं करोषि?

प्रथमः - अहम **फलरसम** पिबामि।

द्वितीयः - किं त्वम **क्रीडाक्षेत्रम** आगच्छसि।

प्रथमः - तत्र त्वम किं करोषि?

द्वितीयः - तत्र अहम **मित्रैःसह** क्रीडामि।

ग- मञ्जूषायाः (उच्चैः, सिंहः,वने,गर्जामि)

प्रथमः - त्वम कः असि?

द्वितीयः - अहम **सिंहः** अस्मि।

प्रथमः - त्वम किम करोषि?

द्वितीयः - अह **गर्जामि** ।

प्रथमः - त्वम कथम गर्जसि ?

द्वितीयः - अहम **उच्चैः** गर्जामि।

प्रथमः - त्वम कुत्र वससि?

द्वितीयः - अहम **वने** वसामि।

रचनात्मकम कार्यम

प्र–3 चित्रं दृष्टवा संस्कृत संख्या लिखत–

प्र–3 अधोलिखितानि पदानि आधृत्य सार्थकानि वाक्यानि रचयत-

वानराः	वनेषु	तरन्ति

सिंहाः	वृक्षेषु	नृत्यन्ति
मयूराः	जले	उत्पतन्ति
मत्स्याः	आकाशे	गर्जन्ति
खगाः	उद्याने	कूर्दन्ति

(क) वानराः वृक्षेषु कूर्दन्ति।

(ख) सिंहाः वनेषु गर्जन्ति।

(ग) मयूराः उद्याने नृत्यन्ति।

(घ) मत्स्याः जले तरन्ति।

(ङ) खगाः आकाशे उत्पतन्ति।

प्रश्न-5 'आम' , 'न' इति लिखत-

1- एक बालकः नद्यामग्नः। - न
2- बालकः स्वं न अगणयत । - आम
3- ते सुखिताः तूष्णीम अतिष्ठन। - न
4- कोऽपि पथिकः न आगच्छत। - न
5- सर्व वाटिकायाम अभमन। - न
6- दशबालकाः स्नानाय अगच्छन। - आम
7- ते वस्तुतः नव बालकाः एव आसन। - न
8- नायकः अवदत- दशमः त्वम असि इति। - न
9- ते सर्वे प्रहष्टाः भूत्वा च गृहम अगच्छन। - आम

व्याकरण

प्र-6 मञ्जुषातः विलोमपदानि चित्वा लिखत-

- सुखम - दुखम
- दूरे - पार्श्वे
- निर्धनम - धनिकम
- क्षमम - अक्षमम

- ग्रीष्मे - शीते
- सरसा - नीरसा
- उन्नतः - अवनतः
- गगने - पृथिव्याम
- सुंदरः - असुन्दरः
- चित्वा - विकीर्य
- हर्षः - शोक
- चतुरः - मूर्ख
- आनेतुम - नेतुम
- निर्गच्छति - प्रविशति
- स्वामी - सेवक
- प्रसन्नः - दुःखित
- उच्चैः - नीचैः
- शत्रुता - मित्रम
- सायम - प्रातः
- असमर्थ - समर्थ
- दुर्व्यवहार - सदव्यवहार

प्र–7 तत्समशब्दान लिखत (संस्कृत शब्द)

- मामा - मातुल
- मोर - मयूरः
- तारा - तारकम
- कोयल - कोकिलः
- कबूतरः - कपोतः
- राहगीर - पथिक
- पंखे - व्यजनानि
- सियार - शृगालः
- कौआ - काकः
- मक्खी - मक्षिका
- बन्दर - वानरः
- बगुला - बकः
- चोंच - चञ्चुः

- नाक - नाक
- चिड़िया - चटका
- बकरीयाँ - अजा
- तोता - शुकः
- हाथी - गजः
- मजदूर - श्रमिक
- किसान - कृषकः
- आँख - नेत्र
- केला - कदलीफलम
- चेस - चतुरङ्ग
- वालीबाल - हस्तकन्दुकं
- फूटबाल - पादकंदुकं

प्र-8 समानार्थक पदानि लिखत-

- वसनानि - वस्त्राणि
- सूर्य - रवि
- तृषा - पिपासा
- विपुलम - अधिकम
- जीर्णम - जर्जरम
- धरित्री - पृथ्वी
- गगने - आकाशे
- विमले - निर्मले
- चन्द्रः - निशाकर
- सूर्यः - दिवाकरः
- अम्बुदः - जलद
- स्वच्छे - विमले
- चन्दिरः - चन्द्रः
- प्रसन्नताम - हर्षम
- आगच्छसि - आयासि
- आगच्छ - एहि
- शीघ्रम - त्वरितम
- गृहम - गेहम

- स्नेहम - प्रीतिम
- किरसि - बिखरते हो
- तारकखचितम- तारों से भरा
- त्वरितम - जल्दी
- प्रीतिम - प्यार
- गीतिम - गीत

प्र-9 कोष्ठकात उचितं विकल्पं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत-

1- जनाः मंदिरे पुष्पाणि अर्पयन्ति।

2- खगाः नीडेषु निवसन्ति।

3- छात्राः प्रयोगशालायाम प्रयोगं कूर्वन्ति।

4- उद्याने पुष्पाणि विकसन्ति।

5- ते बालकाः तीर्त्वा नद्याः उतीर्णा।

6- पथिकः बालकान दुःखितान दृष्टवा अपृच्छत।

7- पुस्तकानि गृहीत्वा विद्यालय गच्छ।

8- पथिकस्य वचनं श्रुत्वा सर्वे प्रमुदिताः गृहम अगच्छन।

9- पथिकः बालकान गणयित्वा अकथयत दशमःत्वम असि।

10- मोहनः कार्य कृत्वा गृहं गच्छति।

साहित्य

प्र-10 एकपदेन उतरत-

1- जनाः पुष्पव्यजनानि कुत्र अर्पयन्ति? - योगमाया मन्दिर

2- पुष्पोत्सवस्य आयोजनं कदा भवति? - अक्टिोबरमासे

3- अस्मांक भारतदेशः कीदृशः अस्ति? - उत्सवप्रियः

4- पुष्पोत्सव केन नाम्ना प्रसिदधः अस्ति? - फूल वालों की सैर

5- मेहरौलीक्षेत्रे कस्याः समाधिस्थलञ्च अस्ति?- बख्तियारकाकी

6- कति बालकाः स्नानाय अगच्छन? - दश बालकाः

7- ते स्नानाय कुत्र अ अगच्छन? - नदीम

8- ते कम निश्चयम अकुर्वन? - दशमः नद्यां मग्नः

9- मार्गे कः आगच्छत? - पथिकः

10- पथिकः कम अवदत? - दशमः त्वम असि

11- के वायुयानं रचयन्ति? - बालकाः

17- वायुयानं कं-कं कान्तवा उपरि गच्छति? - उन्न्तवृक्षं, भवनं

12- वयं कीदृश सोपान रचयाम ? - हिमवन्तं सोपान

13- वयं कस्मिन लोके प्रविशाम? - चन्दिरलोके

14- आकाशे काः चित्वा मौक्तिकहारं रचयाम?- विविधाःताराः

15- केषां गृहेषु हर्ष जनयाम? - दुःखित-पीडित-कृषिक

16-अजीजः गृहं गन्तुम किं वाञ्छति? - अवकाशं

17- स्वामी मूर्खः आसीत चतुरः वा? - चतुर

18- अन्या मक्षिका कुत्र दशति? - ललाटे

19- स्वामी अजीजाय कि दातुं न इच्छति? - अवकाशं व्तन

20- अस्मिन पाठे कः मातुलः? - चन्द्रः

21- नीलाकाश कीदृश अस्ति? - विस्तृत

22- मातुलचन्द्रः किं न किरति? - स्नेहं

23- किं श्रावयितुं शिशुः चन्द्रम कथयति? - गीतिं

24- चन्द्रस्य सितपरिधानम कथम अस्ति? - तारकखचितम

प्र-11 श्लोकाशांन योजयत-

क	कथमायासि न भो	मम गेहम
	मातुल किरसि	कथं न स्नेहम
	कदाऽऽगमिष्यसि	मातुलचन्द्र?
	कुत आगच्छसि	मातुलचन्द्र?
ख	उत्रंतवृक्षं	तुङ्गं भवनं
	कान्तवाकाशं	खलु याम।
	कृत्वा हिमवन्तं	सोपान
	चन्दिरलोकं	प्रविशाम।।
ग	अम्बुदमालाम	अम्बरभूषाम
	आदायैव हि	प्रतियाम।
	दुःखित- पीडित	कृषिकजनानां
	गृहेषु हर्ष	जनययम।।
घ	धवलं तव	चन्द्रिका वितानम
	तारकखचितं	सितपरिधानम
	त्वरितमेहि मां	श्रावय गीतिम
	प्रिय मातुल	वर्धय मे प्रीतिम
	कुत आगच्छसि	मातुलचन्द्र?

भाषान्तर-सरलार्थ-

क) प्रसन्ना – एतद् अतिरिक्तं कबड्डी, नियुद्धं, क्रिकेट, पादकदुकं, हस्तकन्दुकं, चतुरङ्गः इत्यादयः स्पर्धाः भविष्यन्ति।
इन्दरः – हुमे! किं त्वं न क्रीडसि? तव भगिनी तु मम पक्षे क्रीडति।
हुमा – नहि, मा चलचित्रं रोचते। परम् अत्र अहं दर्शकरूपेण स्थास्यामि।
फेकनः – अहो! पूरनः कुत्र अस्ति? किं सः कस्यामपि स्पर्धायाम् प्रतिभागी नास्ति?

शब्दार्थाः (Word Meanings) :
एतत् अतिरिक्तं-इसके अलावा (beside this), नियुधं-जूडो (judo), पावकंदुकं-फुटबॉल (football), हस्तकन्दुकं-वॉलीबॉल/बास्केटबॉल (basket ball/ volleyball), चतुरङ्ग-चेस (chess), इत्यादयः-इत्यादि (etc.), भविष्यन्ति-होंगे/होंगी (will be), त्वम्-तुम (you), क्रीडसि-खेल रही हो (are playing) (singular), तव-तुम्हारी (your), भगिनी-बहन (sister), मम पक्षे-मेरे पक्ष में (in my team), मह्यम्-मुझे (मेरे लिए) (mel for me), रोचते-अच्छा लगता है (like), स्थास्यामि-रहूँगी/रहँगा (shall stay), कस्यामपि (कस्याम् + अपि)-किसी में भी (in any), स्पर्धायाम्-प्रतियोगिता में (in a match), नास्ति (न + अस्ति)-नहीं है (is not)

सरलार्थ :
प्रसन्ना – इसके अतिरिक्त कबड्डी, जूडो, क्रिकेट, फुटबॉल, वॉलीबॉल, चेस इत्यादि स्पर्धाएँ भी होंगी।
इंदर – हुमा, क्या तुम नहीं खेल रही हो? तुम्हारी बहन तो मेरी टीम में खेल रही है।
हुमा – नहीं मुझे सिनेमा में रुचि है। वहाँ मैं दर्शक के रूप में रहूँगी।
फेकन – ओह! पूरन कहाँ है? क्या वह किसी मैच में भाग नहीं ले रहा?

ख) पादयोन पदत्राणे शरीरे वसनानि नो।
निर्धनं जीवनं कष्टं सुखं दूरे हि तिष्ठति॥३ ॥
गृहं जीर्णं न वर्षासु वृष्टिं वारयितुं क्षमम्।
तथापि कर्मवीरत्वं कृषिकाणां न नश्यति॥४ ॥

शब्दार्थाः) **भेरद मेननिगसज्ञ** : पदत्राणे-जूते) **सहोसज्ञ,** पादयोः-पैरों में) **ेन फेतज्ञ,** वसनानि-वस्त्र) **चलोतहेसज्ञ,** तिष्ठति-रहता है) **सतायसज्ञ,** जीर्णम्-पुराना) **ेलदज्ञ,** वृष्टिम्-बारिश को) **रानिज्ञ,** वारयितुम्-रोकने के लिए) **तो भारद ेफफज्ञ,** क्षमम्-समर्थ)**ाबल्रेचापाबलेज्ञ,** कर्मवीरत्वम्-कर्मठता) **ाचतवितिग्राचतवि नातुरेज्ञ,** न नश्यति-नष्ट नहीं होता) **सि नोत देसतरोयेद्र दोस नोत सतोपज्ञ**

सरलार्थ : पैरों में जूते नहीं, शरीर पर कपड़े नहीं, निर्धन, कष्टमय जीवन है, सुख सदा दूर ही रहता है। घर टूटा-फूटा (पुराना) है, वर्षा के समय बारिश (अर्थात् बारिश का पानी

अंदर आने से) रोकने में असमर्थ है। तो भी किसानों की कर्मनिष्ठा नष्ट नहीं होती अर्थात् वे कृषि के काम में लगे रहते हैं।

(ग) तदा कश्चित् पथिकः तत्र आगच्छत्। सः तान् बालकान् दुःखितान् दृष्ट्वा अपृच्छत्-बालकाः! युष्माकं दुःखस्य कारणं किम्? बालकानां नायकः अकथयत्- 'वयं दश बालकाः स्नातुम् आगताः। इदानीं नव एव स्मः। एकः नद्यां मग्नः' इति।

शब्दार्थाः (Word Meanings) :

आगच्छत्-आया (came), पथिकः-पथिक/राहगीर (traveller), दृष्ट्वा -देखकर (having seen), युष्माकम्-तुम लोगों का (yours), अकथयत्-कहा (said), स्नातुम्-नहाने के लिए (to take bath), इदानीम्-अब (now), स्मः-हैं (हम) are (we)|

सरलार्थ :

तब कोई पथिक वहाँ आया। उसने उन बालकों को दुखी देखकर पूछा-"हे बच्चो! तुम लोगों के दुःख का कारण क्या है?" बालकों के नायक ने कहा-"हम दस लड़के स्नान के लिए आए

(घ) कुत आगच्छसि मातुलचन्द्र?
कुत्र गमिष्यसि मातुलचन्द्र? अतिशयविस्तृतनीलाकाशः
नैव दृश्यते क्वचिदवकाशः कथं प्रयास्यसि मातुलचन्द्र?
कुत्र आगच्छसि मातुलचन्द्र?

शब्दार्थाः (Word Meanings) :

कुतः-कहाँ से (from where), आगच्छसि-आते हो (comes), मातुलचन्द्र!-हे चंदामामा! (Uncle Moon), कुत्र-कहाँ (where), गमिष्यसि-जाओगे (will go), अतिशयविस्तृतः-बहुत ज़्यादा फैला हुआ (spread out so far and wide), क्वचित्-कहीं भी (anywhere), प्रयास्यसि-जाओगे (will go), कथम्-किस प्रकार (how)।

अन्वय (prose-order):

मातुलचन्द्र! कुतः आगच्छसि? मातुलचन्द्र! कुत्र गमिष्यसि? नीलाकाशः अतिशयविस्तृत (अस्ति); क्वचिद् अवकाशः नैव (न+ एव) दृश्यते (हे) मातुलचन्द्र! (त्वं) कथं प्रयास्यसि? (हे) मातुलचन्द्र! (त्वम) कुतः आगच्छसि? सरलार्थ : हे चंदा मामा! तुम कहाँ से आते हो? कहाँ जाओगे? नीला आकाश बहुत दूर-दूर तक फैला हुआ है, कहीं खाली जगह (अवकाशः) नहीं दिखाई देता। चंदा मामा! तुम कैसे जाओगे? हे चंदा मामा तुम कहाँ से आते हो?